

Шелест Олексій Леонідович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу та торговельного підприємництва;
Навчально-науковий інститут «УІПА» ХНУ імені В. Н. Каразіна

МИТНА ПОЛІТИКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВОЄННИЙ ЧАС

Запровадження воєнного стану та супутні йому обмеження істотно трансформували динаміку зовнішньоторговельних потоків України, що відчутно позначилося на функціонуванні національних підприємств, передусім експортоорієнтованих. Приєднання України до системи спільного транзиту призвело до зміни структури експортно-імпортних операцій, відкривши додаткові можливості для розширення географії збуту українських товарів. Водночас ефективна реалізація цього потенціалу потребує від суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності неухильного дотримання регламентованих процедур та забезпечення належних фінансових гарантій.

Додатковим чинником тиску на українську економіку в умовах війни виступає несприятливе зовнішнє середовище, зокрема:

- подальше зниження темпів зростання світової економіки, що особливо відображається на діловій активності Європейського Союзу – ключового торговельного партнера України, де окремі країни офіційно перебувають у стані рецесії;
- запровадження ЄС та/або його окремими державами-членами обмежувальних заходів щодо імпорту української аграрної продукції, що ускладнює розвиток національного експорту [1].

На сучасному етапі глобалізації світове господарство характеризується високою динамікою розвитку та постійним ускладненням міжнародних економічних зв'язків. Держави активно укладають багатосторонні й двосторонні угоди, що регламентують умови співпраці у сфері торгівлі товарами та послугами, визначають параметри митно-тарифної політики, механізми надання преференцій і режимів сприяння. Водночас вплив глобальних кризових явищ, воєнних конфліктів, політичної нестабільності та торговельних обмежень створює додаткові зовнішні ризики для національних економік, зокрема через обмеження доступу до фінансових і виробничих ресурсів та посилення дисбалансів між учасниками міжнародних економічних відносин.

Україна, подібно до багатьох держав світу, здійснила трансформацію до моделі відкритої ринкової економіки, що зумовило необхідність ефективного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та інтеграції у світові ринки. У цьому контексті митне регулювання виступає ключовим інструментом державної політики, покликаним забезпечувати макроекономічну стабільність,

збалансованість бюджетних надходжень та захист національних інтересів у сфері економічної безпеки.

Розгортання широкомасштабної агресії проти України призвело до суттєвих трансформацій у всіх сферах суспільного та економічного життя, актуалізувавши роль митної політики як ключового інструмента економічної безпеки держави. У цих умовах митні інституції опинилися у центрі протидії економічним загрозам, взявши на себе комплекс завдань, що потребували оперативних і водночас стратегічно виважених рішень.

Сучасна система митного регулювання формує необхідність глибокого аналізу різноманітних чинників, які визначають її ефективність. Йдеться не лише про своєчасну адаптацію до зовнішніх викликів, але й про створення цілісної системи митної безпеки, що передбачає захист національних економічних інтересів. Важливими напрямками у цьому контексті є вдосконалення правового забезпечення, чітке формування пріоритетів митної політики, розроблення індикативних показників для оцінювання рівня безпеки у митній сфері, а також запровадження комплексу інституційних і практичних механізмів, спрямованих на посилення ефективності державного регулювання у сфері зовнішньоекономічних відносин [2].

Слід підкреслити, що в умовах воєнного стану оцінювання результативності митного регулювання здійснюється за складних обставин, зумовлених впливом як внутрішніх макроекономічних детермінант, так і факторів глобальної політики. Актуалізується проблема митної політики щодо суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з країн-агресорів, що передбачає повне припинення будь-яких фінансових та торговельних відносин. Водночас надзвичайно важливим завданням є забезпечення гармонізації національних економічних інтересів з інтересами міжнародних партнерів України.

Ключовим механізмом реалізації захисту митних інтересів держави виступають митні платежі, серед яких особливу роль відіграють мито, акцизний податок та податок на додану вартість. Вони виконують подвійну функцію: з одного боку – є інструментом регулювання зовнішньоекономічних процесів, а з іншого – формують значну частину доходної частини Державного бюджету. За своєю природою ці податки відносяться до категорії непрямих, що визначає їх специфічний фіскальний характер: обов'язок їх сплати фактично переноситься на кінцевого споживача шляхом включення податкових сум у вартість товарів та послуг.

Таким чином, можна констатувати, що як довоєнний, так і воєнний етапи розвитку української економіки супроводжувалися значними труднощами у сфері митного регулювання. Сукупний вплив глобальної пандемії COVID-19 та військової агресії російської федерації спричинив суттєві деструктивні зміни у функціонуванні фінансової системи та митної інфраструктури держави.

Аналіз динаміки надходжень від митних платежів свідчить про наявність негативних тенденцій у 2020 та 2022 роках. Водночас у 2023 році спостерігалось

помірне відновлення обсягів митних доходів, що стало наслідком більш жорсткого курсу уряду у сфері фіскальної політики. Особливістю 2022 року була орієнтація державної політики на підтримку партнерських відносин із бізнесом шляхом надання податкових пільг, що мало на меті стабілізацію економічного середовища та зміцнення фінансової й митної безпеки країни.

Список використаних джерел

1. Захожай К. В., Рудик Н. В., Сивульська Н. М. Митне регулювання в Україні у довоєнний та воєнний періоди. *Проблеми економіки*. 2024. № 1 (59). С. 112-120. URL: https://www.problecon.com/article/?year=2024&abstract=2024_1_0_112_120 (дата звернення 15.09.2025).
2. Шолом А. С. Пріоритетні напрями вдосконалення митно-тарифного регулювання України в умовах євроінтеграції. *Ефективна економіка*. 2024. №3. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3345> (дата звернення 16.09.2025).

Шепиленко Вікторія Юрївна,
*старший викладач кафедри публічних фінансів;
Державний податковий університет*

ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Категорія фіскального простору в економічній літературі трактується з різних точок зору. Проте в основі даного поняття закладено здатність держави та органів місцевого самоврядування мобілізувати та розподіляти бюджетні ресурси використовуючи наявні інструменти податкової політики та державного регулювання. Фіскальний простір тісно пов'язаний з процесом взаємодії держави та суб'єктами фінансових відносин в процесі забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства.[1, с. 77]

Зважаючи на динамічний та безперервний розвиток економічних процесів інструменти та методи, які є визначальними для формування фіскального простору змінюються відповідно до навикишніх змін та зростаючих потреб основних фінансових суб'єктів. *З огляду на це варто визначити основних суб'єктів фіскального простору, а саме:*

- держава як головний суб'єкт фіскального простору здатна активізувати чи сповільнювати процеси економічного розвитку галузей або регіонів залежно від стадії економічного циклу чи фінансової стратегії. Вплив держави видозмінюється залежно історичної епохи, однак незмінною залишається функція наповнення бюджету на центральному та місцевому рівнях. Економічні кризи на світовому рівні, епідемії та різноманітні важко передбачувані фактори